

מאמרי הגות וצפונות בפרד"ס התורה בעמק הפרשה

מאת
משה בכמה"ר עזרא בצרי

שנת התשפ"ב

פרשת מטות

מנין הפסוקים בפרשה

בפרשת מטות יש קי"ב פסוקים, והסימן: **בְּקִי** או **יְק"ב**. וכן: עיבל.

השם **בְּקִי** מופיע בפרשת מסעי: ¹ "וּלְמַטֵּה בְּנֵי דָן נְשִׂיא בְּקִי בֶן יִגְלִי". והוא נחשב כמופיע בפרשה, כי ברוב השנים פרשת מסעי מחוברת ביחד עם פרשת מטות.

ובשיכול אותיות הוא **יְקַב**, והוא מופיע רק פעם אחת בתורה בפרשת קרח, וצריך להיות **בְּקִי** כדי להבין מדוע בחרו המדפיסים דוקא בסימן הזה.

ועיבל הוא שם אדם מבני יקטן הנזכר בספר דברי הימים בצורה זו: ² " וְאֶת עֵיבָל וְאֶת אַבְימָאֵל וְאֶת שָׁבָא". ויש עוד שם עיבל של אדם אחר מבני החוריי. ³

וכן הוא שמו של ההר הידוע בשומרון ליד שכם, ההר שבו נאמרו הקללות, ושהקימו בו את האבנים הגדולות שעליהם כתבו את התורה והקימו בו מזבח. והוא מלשון **בלע** שבו הוזהרו מלדבר דברי בלע, ⁴ ושלא יגיעו למצב של קללה ואבילות, חס ושלום. ⁵

וכידוע **יב"ק** הוא ראשי תיבות יחוד ברכה קדושה, ⁶ כמו בפרשת וישב, ששם רומז למעבר בין יעקב ליוסף. ⁷ ופרשת 'מטות' ו'וישב' הן הפרשות היחידות שבהן קי"ב פסוקים.

¹ במדבר לד, כב.

² א א כב. ואותו אדם נזכר באות ו' במקום י' בבראשית י כו: "וַיִּקְטֹן יָלֵד אֶת אֱלִמֹּדָד וְאֶת שְׁלֹף וְאֶת חֲצַרְמֶנֶת וְאֶת יֶרַח: (כז) וְאֶת הַדֹּרְם וְאֶת אוֹזַל וְאֶת דְּקָלָה: (כח) וְאֶת עֹבָל וְאֶת אַבְימָאֵל וְאֶת שָׁבָא: (כט) וְאֶת אוֹפְר וְאֶת חֹוִילָה וְאֶת יוֹקָב כָּל אֵלֶּה בְּנֵי יִקְטָן".

³ בראשית לו, כ: "אֵלֶּה בְּנֵי שְׁעִיר הַחֲרִי יִשְׁבִי הָאֶרֶץ לוֹטֵן וְשׂוֹבֵל וְצִבְעוֹן וְעֵנָה. (כא) וְדָשׁוֹן וְאֶצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה אֱלוֹפִי הַחֲרִי בְּנֵי שְׁעִיר בְּאֶרֶץ אֲדוֹם (כב) וַיְהִי בְּנֵי לוֹטֵן חֲרִי וְהֵימָם וְאַחֹת לוֹטֵן תִּמְנַעַ. (כג) וְאֵלֶּה בְּנֵי שׂוֹבֵל עֲלֵן וּמְנַחַת וְעֵיבָל שְׁפּוֹ וְאוֹנָם". והוא נזכר גם בדברי הימים א א, מ.

⁴ שער מאמרי רשב"י - פירוש האדרא רבא קדישא:

"גם בלע זה הוא **סוד הר עיבל** כי בו ניתנו הקליפות ויוד היתירה שבעיבל היא סוד הנצוץ של הקדושה אשר מחיה אותם אחר התיקון. וזהו סוד בכל עת יהיו בגדיך לבנים כו' ראשי תיבות עיבל, רוצה לומר כי צריך להלבין אלו הבגדים והלבושים שהם בסוד **בלע** ולהאיר בהם על ידי השמן העליון וזמ"ש ושמן על ראשך אל יחסר".

⁵ השל"ה הקדוש - ספר במדבר דברים - פרשת ראה תורה אור (ז):

על כן נקרא הר ה' הר גריזים, ונתת את הברכה מלאך המליץ. והר שעיר שהוא הרי נשף נקרא עיבל, בהתחלף 'ע' ב'א' באחה 'ע', הוא **לשון אבילות**, וכתב ב'ע' להיות גם כן מלשון איכה יעיב שהוא החושך, ואז מרומז חשך וצלמות.

⁶ פרדס רמונים כג, י: פירש הרשב"י (ברעיא מהימנא עקב רעב, ב ומשפטים קטז) שהכוונה על ג' אבות הרומזים בג' דברים אלו, התפארת אל היחוד, הגדולה אל הברכה, והגבורה אל הקדושה. ע"ש על סוד מעבר יב"ק. וכתב המאור ושמש בפרשת תולדות שכן תמצא בברכת יצחק ליעקב מ'ויתן לך' עד 'ברוך' שיש קי"ב אותיות. וזה גם ענין של **בקי** ברצוא ושוב. וכן עולה גימטריה **סליחה**, שהיא מסלקת את החיצונים מלהיאחז בקדושה, כמ"ש הרמח"ל (באדיר במרום ח"ב בביאור חלום דניאל). ויש בזה עוד אריכות על הר"ת 'יעננו ביום קראנו', ו'קול ה' בהדר'.

⁷ וכמו שכתבנו שם שרומז ל'מעבר יבק' שהוא 'יחוד ברכה קדושה בין יעקב ליוסף. ו'יבק' הוא אותיות יעקב, והע', שיצאו ממנו שבעים נפש.

להערות ותגובות: moshebatzri@gmail.com

מספר זה הוא יחוד וחבור של שם הוי"ה עם שם אלהי"ם. $(112=26+86)$. או צירוף השמות אהי"ה הוי"ה אדנות ביחד. $(21+26+65=112)$.

וכתב הרוקח שנאמר בה למשה: ⁸ 'אחר תאסף אל עמך'.

ויש ביי"א מזמורים שאמר משה בתהלים ⁹ קי"ב פסוקים. וכן קי"ב תיבות מ'וימת [שם] משה ¹⁰ עד סופו 'לעיני כל ישראל'.

וכנגדם אמר דוד קי"ב מזמורים עד 'תפלה למשה' ¹¹.

וכן קי"ב תיבות מן מזמור 'יושב בסתר' עד 'ואראהו בישועתי'.

ובפירושו לסידור התפילה ¹² כתב:

ב'מזמור שיר ליום השבת' ¹³ יש קי"ב תיבות. וכן קי"ב פסוקים בפרשת וישב יעקב.

וכן במזמור 'שירו לה' כל הארץ' ¹⁴.

וכן בראשי המטות. וכן ביי"א מזמורי משה... וכן קי"ב אלפי"ן ות"ל - עולה ההלל כלו.

עוד כתב שם: ¹⁵

'ובא לציון' קי"ב תיבות עד 'לעלם ולעלמי עלמיה' ¹⁶ כנגד קי"ב מזמורים עד 'תפלה למשה', וכן קי"ב פסוקים ביי"א מזמורים שעשה משה רבינו.

ומדוע אמר משה רבינו י"א פרקים דוקא?

כתב ה'מגלה עמוקות' ¹⁷ שאמרן כדי להכנס לארץ, ולהכניע י"א מחנות של הס"מ, שהכח המכניעם וכנגדם הוא י"א סממני הקטרת.

וכן י"א יום של בין ימי נדה לימי נדה, י"א מעלות שהיו בהר העברים מול בית פעור, שפסען משה בפסיעה אחת י"א מעלות, ¹⁸ ואמר כנגדן י"א מזמורים שבספר תהלים, שכן פעור עולה חשבון משה, י"א יתירים עליהם הם י"א קליפות $(11+345=256)$.

כח הדיבור

הפרשה פותחת בענין נדרים וממנה למדים על כח הדיבור. והנה דברים נפלאים מהספר 'פרי הארץ' ¹⁹ על כח הדיבור:

⁸ במדבר לא, ב.

⁹ פרקים צ - ק. בפרק צ תפלה למשה - 17. צא יושב בסתר - 16. צב מזמור שיר - 16. צג ה' מלך - 5. צד אל נקמות - 23. צה לכו נרננה - 11. צו שירו לה' - 13. צז ה' מלך - 12. צח מזמור שירו לה' - 9. צט ה' מלך - 9. ק מזמור לתודה - 5. סך הכל 136 פסוקים וצריך עיון חשבוננו כי יש כאן כ"ד יותר.

¹⁰ דברים לד ה-יב.

¹¹ תהלים צ. וצריך עיון, שלכאורה יש פט מזמורים עד מזמור זה.

¹² [כד] מזמור שיר ליום השבת עמוד קכא.

¹³ תהלים צב.

¹⁴ פרק צו, מזמור שירו לה' שיר חדש שירו לה' כל הארץ. ונמצא שבין כל הי"א מזמורים שאמר משה, שלושה מהם עם קי"ב תיבות בדיוק.

¹⁵ [עו] על ובא לציון עמוד תכז.

¹⁶ יש להבין מדוע מונה עד שמה, ובפרט שיש כאן רק ע"ג תיבות.

¹⁷ אופן פ'.

¹⁸ ראה סוטה יג, ב.

¹⁹ מויטעפסק מטבריה בתחילת פרשת שלח.

אמרו רז"ל,²⁰ בתורה ברא הקב"ה את העולם, והם אותיות התורה כידוע.

ומבאר בספר יצירה²¹ "וקבען בפה" – שהאותיות נקבעו בקביעות באדם בפה, ובהכרת האותיות מעורר כל העולמות – שהם מן המידות ולמטה. שהם התחלת העולמות והתגלותם על דרך 'עולם חסד יבנה'.²²

ואין לך שום מבוקש שיהיה למעלה מן המידות, רק צעקה מוזכר בזוהר²³ עומק רום - שהיא למעלה למעלה, מפני שהיא מעומקא דלבא שאי אפשר להתלבש באותיות.

וממשיך שם לבאר שכל טבע הנבראים להמשך אחר שרשו, ולכן בהזכיר אותיות התורה שבהם נברא העולם, להמשך אל שרשו שהוא התורה שקדמה לעולם אלפים שנה.²⁴

וביאר שם בפירושו 'פריו מתוק', שהעולם נברא מהמידות שתחילתם בספירת החסד, אבל התורה מחכמה ובינה, ולכן קדמה אלפים שנה שהן שתי ספירות אלו הקודמות למידות, ובהיות האדם נמשך אחר השורש שלמעלה מהמידות אזי הוא בא להתפשטות הגשמיות.

ומבאר עוד²⁵ שענין האותיות הוא השגת והתגלות החפץ, מה שאין כן קודם אותיות, אין שום התגלות, וכל תיבה מלשון הקודש הוא למעלה וכל ה'נקרא בשם' הוא למטה בגשמיות, בהתפשטות והשתלשלות השפע מלמעלה ברבבות דרגות עד שנתגשם, ואותו שם דבר למעלה הוא החיות של הדבר המגושם למטה, לכן כל שם דבר מלשון הקודש הוא שמו באמת למעלה למעלה משרשו.

וכח הדיבור מלשון דבר ומנהיג, להמשכת הדברים, כי הפה הוא האיבר התחתון ביותר בראש, ודרכו מתחברים השכל עם המידות. ותכלית הבריאה שיראו מלפניו, והיראה הוא פחד ממה שלמעלה ממנו, וממילא מייחד עליון עם תחתון, נמצא שישראל והיראה הם סוף מעשה במחשבה תחילה, ועל ידם מתיחדים כל הברואים, ויש להם עליה על ידי דיבור אדם ישראל, שבזה מדמה לעליון, ויראת המלכות הוא מפני כח המדבר שבו, שהרי אינו ירא ממנו כשהוא ישן, נמצא שהיראה מחברת בין המלך והעם על ידי הדיבור, שהרי המחשבה אינה מושגת לעם, ולכן נקרא היראה והדיבור 'מלכות', כמאמר²⁶ 'צדיק מושל יראת אלקים'.

וכשאדם מדבר שלא בקדושה, דברי השמות שמוציא בדיבורו אין בהם מציאות אמיתית של השמות אלא לשון מושאל מאמיתת שרשו, ודיבור כזה אינו נקרא דיבור כלל אלא כצפוף עופות, ודיבור והנהגת הרע והקליפה וחיותם ויחודם. ולכן מביאים לטהרת מצורע ציפורים חיות מצפצפות, כי דיבורו אינו אלא כצפוף העופות, ולכן חשוב כמת כי דיבורו אינו מתוקן ואינו ממשיך בדיבורו חיים מעולם העליון. מה שאין כן בדברי תורה, 'ויהי האדם לנפש חיה'²⁷ תרגומו 'לרוח ממללא', הרי שתרגום של חיים הוא ממללא, שהדיבור הנכון הוא חיות.

וכתב מוהר"ש אוסטרופול²⁸ כי שנינו במשנה²⁹ היתר נדרים פורחים באויר, ואין להם על מה שיסמוכו.

²⁰ ח"א ה, א.

²¹ ב, ג.

²² תהלים פט, ג.

²³ ח"ב יט, ב.

²⁴ ככתוב בבראשית רבה ח, ב.

²⁵ בפרשת תזו"מ.

²⁶ שמו"ב כג, ג.

²⁷ בראשית ב, ז.

²⁸ ניצוצי שמשון.

²⁹ חגיגה י, א.

ויש להבין מהו הלשון 'פורחים באויר', ודי היה לומר שאין להם מקרא מפורש בתורה, ולכן אין להם על מה שיסמוכו להתירם.

ופירש, שידוע מחז"ל שכל מצוה שאדם עושה נברא ממנה מלאך, אבל כשנודר נדר, נברא מלאך, ואין בריאתו נשלמת עד שמקיים את הנדר. נמצא שאם מתיר הנדר, לא תגמר בריאת המלאך. וזהו שאמרו 'פורחים באויר', שהמלאכים הנעשים מהנדרים עדיין פורחים באויר כשלא קיים נדרו כי לא נשלם בריאת גופם.

ובספר 'תורי זהב' הוסיף, שלכן אמרו 'אין להם על מה שיסמוכו', כי כל עוד שלא קיים את הנדר אין למלאך גוף לסמוך עליו שלא הושלמה בריאתו.

עוד מובא שם, שלכן נאמר 'כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו' – לא תאחר, כדי להשלימו למלאך.

ולפי זה מובן כפל הלשון: ³⁰ "איש פי ידר נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסור על נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה". שעל ידי הבל פיו של הנודר נברא המלאך, וצריך לקיים נדרו כדי שתושלם בריאתו ועל זה אמר 'לא יחל דברו', שממנו נברא המלאך, וככל היוצא מפיו יעשה הקדוש ברוך הוא שישלים בריאת המלאך.

והנה במילים 'ככל היוצא מפיו' יש אותיות מלאך, והאותיות 'צא' בגימטריה מלאך. גם ראשי תיבות 'נפשו לא יחל' עם הכולל - בגימטריה מלאך.

ולפי זה מובן מדוע כתובה תיבת היצא בכתיב חסר, כבלשון עבר, כי כבר יצא המלאך מפיו אך עדיין אינו עשוי לגמרי עד שיקיים נדרו, ולכן הוא מצווה שיעשה, כלומר שיתקן את לבושו.

כמו כן מובן מדוע דוקא הנדרים פורחים באויר ולא השבועות, כי השבועות הם בגברא הנשבע ולא מצינו שנברא מהן מלאך, מה שאין כן הנדרים בחפצא, וכאמור נבראים מהם מלאכים התלויים ועומדים עד שיושלם הנדר. ³¹

מדוע בני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה נחלו בעבר הירדן?

"ויתן להם משה לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה בן יוסף את ממלכת סיחן מלך האמרי ואת ממלכת עוג מלך הפשן הארץ לעריה בגבלת ערי הארץ סביב". ³²

כתב החיד"א, ³³ שלראובן גד ומנשה היה איזה פגם, שלכן לא נחלו בארץ. כי ראובן נולד מלאה כאשר יעקב חשב שהיא רחל, וגד בא ממה שבא יעקב על שפחתו וכאלו בגד באשת נעוריו, ומנשה שבא מאסנת שהיתה בת דינה ושכם בן חמור.

וזה רמז הפסוק 'כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה' - מנשה גד ראובן ר"ת מגרעות כלומר עוות שהיה בהם נשאר חוצה.

³⁰ במדבר ל, ג.

³¹ זוהר פינחס דף רנה, א:

"דחסד איהו מים, גבורה אש, תפארת אויר, ובגין דא אוקמוה מארי מתניתין, התר נדרים פורחים באויר, ובגין דשבועה ממלכות דאיהי לתתא מיניה, אוקמוה נדרים על גבי שבועות עולים, ועוד אוקמוה, כל הנשבע כאילו נשבע במלך עצמו, וכל הנודר כאילו נודר בחיי המלך, המלך עצמו אדנ", חיי המלך יהו"ה, ובגין דא, כי ידור נדר ליהו"ה".

³² במדבר לב, לג.

³³ דבש לפי מערכת פ אות לג.

ובא וראה מפלאות תמים דעים שהוא רוצה בכבוד בריותיו ומסתיר מומי בני אדם. הלא תראה שמשום עונש כי החטא גר"ם לשבט גד ראובן מנשה שלא לבא בארץ ישראל הנבחרת, ונשאר בעבר הירדן. וכדי שלא לפרסם ענינם שלא יתביישו נתן ה' בלבם שהם ישאלו אחוזתם בעבר הירדן ונתחננו למשה רבינו ע"ה על זה, ועשו תנאים, והלכו עם אחיהם למלחמה כדי לזכות לאחוזתם בעבר הירדן, דבר שהוא עונש להם - הם עצמם בקשוהו בתחינה ובטורח, וה' עשה שלא יתביישו.

והלא מראש יעקב אבינו ע"ה כאשר שכל ידיו להניח ימינו על ראש אפרים ושמאלו על ראש מנשה, הורע ליוסף הצדיק ע"ה ואמר 'לא כן אבי כי זה הבכור שים ימינך על ראשו'.

ויעקב אבינו ע"ה טעמו ונימוקו, שאדרבה, מנשה להיותו בכור פטר רחם מאסנת יסוב לאחור. אבל לא גילה לו. רק אמר 'ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם ואולם אחיו הקטון...' כלומר, ידעתי בני כי הבכור קצת פגום, שהוא פטר רחם אסנת. ידעתי שהקב"ה מכסה מומי בני אדם שלא יתביישו, כמו שעשה בנחלת עבר הירדן, לכן הלא זה דברי 'גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטון יגדל ממנו', ולא אמר הטעם העיקרי.

וכיון שהפרשה עוסקת במלחמת מדין, שאחריה נאסף משה אל עמיו, נביא כאן את המאמר על גדעון בן יואש שהיה ניצוץ נפשו של משה וממשיך את פעולותיו מהרבה בחינות כפי שיתבאר.

גדעון בן יואש

אלפי מנשה – גדעון בן יואש

דברי משאו ותוכחתו של שמואל הנביא כאשר ישראל בקשו ממנו שיעמיד להם מלך, הוא תיאר להם את שמירתו של הבורא ודאגתו להם עד היום, ואמר להם: "וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יִרְבֵּעֵל בֶּדֶן וְאֶת יַפְתָּח וְאֶת שְׂמוּאֵל וַיֵּצֵא אֹתְכֶם מִיַּד אֲבִיכֶם מִסְבִּיב וַתֵּשְׁבוּ בְּטַח".³⁴

ודרשו על כך בתלמוד:³⁵

יִרְבֵּעֵל - זֶה גִּדְעוֹן, וְלָמָּה נִקְרָא שְׂמוֹ, יִרְבֵּעֵל? שֶׁעָשָׂה מְרִיבָה עִם הַפֶּעַל.

בֶּדֶן - זֶה שְׂמֻשׁוֹן, וְלָמָּה נִקְרָא שְׂמוֹ, בֶּדֶן? שְׁבֵא מִדֶּן.

יַפְתָּח - כְּמִשְׁמְעוֹ, וְאוֹמֵר:³⁶ "מִשָּׁה וְאַהֲרֹן בְּכַהֲנֵינוּ, וְשְׂמוּאֵל בְּקִרְאֵי שְׂמוֹ". שֶׁקָּל הַפְּתוּב שֶׁלִּשְׁמֵהּ קָלִי עוֹלָם כְּשֶׁלִּשְׁמֵהּ חֲמוּרֵי עוֹלָם,³⁷ לֹאֵר לָךְ, יִרְבֵּעֵל בְּדוֹרוֹ - כְּמִשָּׁה בְּדוֹרוֹ. בֶּדֶן בְּדוֹרוֹ - כְּאַהֲרֹן בְּדוֹרוֹ. יַפְתָּח בְּדוֹרוֹ - כְּשְׂמוּאֵל בְּדוֹרוֹ. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֶפְלוּ קַל שְׂבָקִלִים, וְנִתְמַנָּה פְּרָנָס עַל הַצְּבוּר, הֲרִי הוּא כְּאִבִּיר שְׂבָאֲבִירִים.

ובתלמוד ירושלמי אמרו:³⁸

³⁴ שמואל א יב, יא.

³⁵ ראש השנה כה, א.

³⁶ תהלים צט.

³⁷ ולשון הירושלמי בהמשך אבירי עולם. ובתוספתא א יז הלשון גדולי עולם. ועיין שם ב'חסדי דוד' שפירש קלי עולם - מעולמות בריאה יצירה עשיה, וגדולי עולם - מעולם האצילות.

³⁸ מסכת ראש השנה דף יד, א.

כתוב: 'ה' אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה... וישלח ה' את ירבעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל'.

ירבעל – גדעון.

בדן – שמשון.

יפתח - זה יפתח הגלעדי. הקיש שלשה קלי עולם לשלשה אבירי עולם, ללמדך שבית דינו של גדעון ושל יפתח ושל שמשון, שקולין כנגד משה ואהרן ושמואל, ולא עוד שסמך הגדולים מיכן ומיכן והקטנים באמצע.

מה הקשר בין גדעון למשה?

מבואר בדבר האריז"ל,³⁹ שגדעון הוא ניצוץ משה רבינו, וכן מבאר ה'ניצוצי שמשון' על פי האמור בפרשת מטות:⁴⁰

"וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. נָקֵם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֹּאסֵף אֶל עַמִּיךָ. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הִחַלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצַבָּא וַיְהִי עַל מִדְיָן לְתַת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן... וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמָּטָה לְצַבָּא אֹתָם וְאֵת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לְצַבָּא וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחִצְצָרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ."

וקשה:

א. למה לא כתוב 'ואחר תאסף אל עמך' בו' החיבור.

ב. מפני מה שלח משה את פינחס למלחמה ולא הלך בעצמו. ותירצו במדרש, מפני שמושה נתגדל במדין, ובור ששתית ממנו מים אל תשלך בו אבן. אך עדיין קשה אם כן מדוע ה' צוה את משה בעצמו על כך ולא את פינחס.

ג. מדוע השוו חז"ל את גדעון למשה?

אלא תירצו המקובלים שגדעון הוא ניצוץ מנשמת משה, לפכ"ך לימד סגוריה על ישראל, והשוו את שמשון לאהרן שהיה ניצוץ ממנו ולכן היה נזיר שאינו מיטמא למתים. ואת יפתח השוו לשמואל שהיה ניצוץ שלו, אף על פי שהיה לפניו.

ולכן אמר ה' למשה: 'נָקֵם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֹּאסֵף אֶל עַמִּיךָ' אחר שתיאסף אל עמך יהיה בגדעון ניצוץ נשמתך ואז תהרוג אתה בעצמך את המדינים שמאז ומתמיד היו בעלי מדנים.

כלומר, משה המשיך את מלחמתו בעמלק ובמדין, בהיות ניצוצו חוזר לבוא בגדעון הממשיך את מלחמתו בשניהם, עד כאן תורף דבריו.

משה הוא הגואל הגדול הראשון שעמד לישראל ארבעים שנה, והוא גם יהיה בבחינת המשיח הגואל האחרון. בשנים שבינתיים, שבין הגאולה הראשונה ממצרים ובין הגאולה העתידה לבוא,

³⁹ ספר לקוטי תורה - ספר שופטים ו' לך בכחך', ארז"ל שקול ירבעל בדורו כמשה בדורו כי היה בו ניצוץ משה וזהו 'לך בכחך'. והוסיף ה'חסדי דוד' שזהו שאמר לו לך בכחך זה, כי משה רבינו נקרא זה כמו שכתוב: 'כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו'.
⁴⁰ במדבר לא א-ב, ו.

כשיראל היו בעת צרה וצוקה ובקשו ישועה, שלח להם הקדוש ברוך הוא גואל זמני לפי שעה, ניצוץ משיחי שממנו עמד גואל, שאפילו שלא היה צדיק, אבל זה הספיק לערך אותו הדור, והושיעם בעת ההיא. ובכח לימוד הזכות שלימד גדעון על ישראל נעשה גואל בזעיר אנפין, כמו משה בשעתו במשך ארבעים שנה, ושפט ונלחם בעמלק ומדין, והציל את ישראל מידם.

נוכחנו לדעת שגדעון הוא ניצוץ משה, וגם מבחינת השרשים הם קשורים כי שניהם היו משורש אחד של הבל,⁴¹ נעמוד במאמר על דמותו של גדעון ומעשיו, והקישורים הרבים שמוצאים בינו לבין משה רבינו.

ידוע שאין לך כל שבט ושבט מישראל שלא העמיד ממנו שופט, ושלא יצאו ממנו נביאים.⁴² והשבט שהעמיד מספר רב ביותר של שופטים הוא יוסף. שכן כנראה ששה שופטים עמדו לישראל משבטו, (כנגד האות ו' שבשמו), שנים מבנו אפרים, יהושע בן נון, ועבדון בן הלל הפרעתוני. וארבעה ממנשה בנו - גדעון בן יואש ואבימלך בנו, ואחריהם (לאחר ששפט תולע בן פואה, שהיה משבט יששכר), עמדו יאיר הגלעדי ובנו יפתח הגלעדי.

גדעון היה השופט החמישי לאחר יהושע, והיה לאחר תקופת עתניאל בן קנז, אהוד בן גרא, שמגר בן ענת, ודבורה וברק. ועמד לישראל לאחר ארבעים שנה ששקטה הארץ, לאחר מלחמת ברק ודבורה בסיסרא, והיה המקבל הששי ממעתיקי השמועה לתורת משה.

על גדעון כבר התנבא יעקב ואמר ליוסף:⁴³ "ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם", הוא גדעון בן יואש, ששפט את ישראל ארבעים שנה, ובני ישראל נגאלו על ידו. ניתן לזהות את אותיות שמו במילים: 'בני ידעתי גם הוא' את אותיות שמו - גדעון. ובתיבת ג"ם נרמז שגדעון ישפוט את ישראל מ' שנה. אמנם יעקב אבינו ידע שישועתו וישועתו של שמשון תהיינה זמניות בלבד, וסיים בפסוק לישעתך קויתי ה' - שמצפה ומייחל לביאת המשיח.⁴⁴

⁴¹ השלמות לספר אור נר בערכו. וראה ב'שם ונשמה' בהרחבה על שורש משה מהבל.
⁴² סוכה כז, ב. ורש"י העיר שם שמשמעון, ראובן גד ואשר לא מצאנו מפורש. ועתניאל, יפתח, שמגר, יאיר ועבדון, אינו יודע שמות שבטיהם. לכאורה לולי דברי הגמרא שמכל שבט ושבט יצא שופט, היה אפשר לומר שמראובן וגד לא היו, כנראה משום שהם היו מעבר לירדן. ולגבי שמעון אמרו בילקוט שמעוני רמז מב, שמכל השבטים עמדו מלכים ושופטים חוץ משמעון בגלל מזכרת העון שהיה בשיטים עם זמרי, ללמדך כמה חמורה הזנות. ועיין בביאור שוהם יקר על בעל הטורים בבמדבר א, כב. ועיין בחסדי דוד על התוספתא סוכה א, ה שהרחיב בביאור דברי רש"י ופלפל בדבריו. והסיק שבהכרח לומר שאלו שלא באו שבטיהם מפורשים היו מן השבטים הללו. ומהרש"א כתב שיאיר ויפתח היו מבני מנשה. ועיין בפסיקתא דרב כהנא פרשת וזאת הברכה פרשה לב שבשביל שלא בירך משה את שמעון לא יצא ממנו שופט. ומה שמצינו ששמגר בן ענת שהיה משבט שמעון (עיין במפורשים במדרש תהלים מזמור צ' שכך היה להם בקבלה), הוא לא שפט שנה שלימה ואינו נחשב לשופט. ומה שמצינו שזמרי שהיה משבט שמעון (כנראה כך הסיקו ממה ששם זה מצינו אצל שבט שמעון, וצריך עיון כי מצאנו שמות שבטים בשבטים אחרים) מלך שבוע, זהו זמן מועט ולא נחשב לכלום. ועיין ביפה עינים שם בסוכה שרבי אליעזר בעל המאמר בסוכה סובר שמלוכה שבעה ימים נחשבת למלוכה ואם כן הועמד מלך גם משמעון.

ילקוט שמעוני שופטים - פרק ג - רמז מב:

מכל השבטים יצאו שופטים ומלכים (כאן מוזכר מלכים בשונה מהגמרא שהזכירה נביאים) ומשבט שמעון לא קם לא שופט ולא מלך בשביל החטא שעשה זמרי בשבטים, ללמדך כמה חמורה הזנות. עתניאל בן קנז משבט יהודה. אהוד משבט בנימן. דבורה וברק מהר אפרים ומקדש נפתלי. גדעון משבט מנשה ואבימלך בנו אחרי, תולע בן פואה משבט יששכר. יאיר הגלעדי מחוות יאיר משבט מנשה. וכן יפתח מיושבי גלעד. אבצן מבית לחם יהודה. אלון משבט זבולון. עבדון בן הלל משבט אפרים. שמשון משבט דן. עלי ושמואל משבט לוי, ומבנימן יצאו מלכים. ומי יהודה מלכים. ומאפרים ירבעם. ומנשה יהוא בן נמשי. אבל שמעון לא העמיד לא שופט ולא מלך בשביל עון הזנות.

⁴³ בראשית מח, יט.

⁴⁴ תרגום יונתן בראשית מט, יח.

גם בגואל זמני זה, שגאל את ישראל מיד מדין, אנו מוצאים שהוא חג ונע מסביב לאות פ', אות הגאולה והפקידה ממצרים שהחלה מהאות האחרונה בשמו של יוסף זקנו, ועברה למשה שהיה בן פ' שנים, הן לתשועה והן לרועץ.⁴⁵

בספר שופטים (פרקים ו-ח) ניתן ללמוד על כל הקורות אותו ועל שפטו את ישראל, ואיך שהארץ שקטה בזמנו ארבעים שנה, לאחר שבע שנות סבל ממדיין ומעמלק.

נעקוב אחרי הנושאים המרכזיים שהיו בתהליך מלחמתו, ועל ההקבלה בינו לבין משה ששניהם שפטו את ישראל ארבעים שנה. וגדעון עורר את זכות יציאת מצרים פעם שניה בכח פיו, וכאשר מצווה לפעול וללכת בכוחו להציל הוא מסרב בתחילה כפי שהיה אצל משה.

וכך מתואר שם:

(ז) וַיְהִי כִּי זָעַקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה' עַל אֲדוֹת מִדְּיָן:

(ח) וַיִּשְׁלַח ה' אִישׁ נְבִיא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי הַעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאָצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עַבְדִּים:

(ט) וְאָצִיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל לְחָצִיצֶיכֶם וְאֶגְרַשׁ אֹתְכֶם מִפְּנֵיכֶם וְאֶתְנַה אֶתְכֶם אֶת אֶרֶץ:

(י) וְאָמַרְהָ לָכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִירָאוּ אֶת אֱלֹהֵי הָאֲמָרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי:

הנביא הזה היה פינחס שבא לעוררם לתשובה.

(יא) וַיָּבֹא מִלְאָךְ ה' וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בְּעַפְרָה אֲשֶׁר לְיוֹאָשׁ אָבִי הַעֲזָרִי וְגַדְעוֹן בְּנוֹ חֲבַט חַטִּים בְּגַת לְהַנִּים מִפְּנֵי מִדְּיָן:

אמר לו גדעון לאביו: אבא, זקן אתה, לך לביתך ואני חובט שם, שאם יבואו המדינים, אין בך כח לנוס.

אמר לו הקדוש ברוך הוא, אתה קיימת מצות כבוד, כדאי אתה שיגאלו בני על ידיך!⁴⁶

ובזכות מצות כבוד אב ואם שקיים גדעון ודאגתו הכנה לאביו לעמוד במקומו במסירות נפש, שכה לגלגל רחמי אב על בנים, שה' יחוס על בניו וישלח אותו להושיעם.

(יב) וַיֵּרָא אֵלָיו מִלְאָךְ ה' וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' עֲמָךְ גִּבּוֹר הַחַיִּל:

(יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו גַּדְעוֹן בֶּן אֲדֹנָי⁴⁷ וַיֵּשׁ ה' עִמָּנוּ וְלָמָּה מְצַאֲתָנוּ כָּל זֹאת וְאֵיךָ כָּל נַפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר סָפְרוּ לָנוּ אַבּוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הַעֲלָנוּ ה' וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ ה' וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְּיָן:

ליל פסח היה אותו הלילה, אמר לו היכן הם הפלאים שעשה אלהים לאבותינו בלילה הזה?⁴⁸

⁴⁵ בשם מקומו עפרה יש את האות פ'. ובהמשך טוען שה' נתן אותנו בכף מדין, בטענה המזכירה את טענות משה.

⁴⁶ מדרש מגנזי שכטר א 132.

⁴⁷ בחינת מלכות שביסוד. כמו שאמר יהודה ליוסף.

⁴⁸ ילקוט שמעוני שופטים סב.

הלא ממצרים העלנו, אמש קראנו את ההלל והיה אבי מקריאני ואומר בצאת ישראל ממצרים אמר לו גדעון לקדוש ברוך הוא, אם צדיקים היו אבותם, עשה לנו בזכותם, ואם רשעים היו, כשם שעשית להם נסים כך עשה לנו נסים.

אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך סניגוריא על בני אתה מדבר, כדאי אתה שאדבר עמך, לך בכחך זה...⁴⁹

(יד) וַיִּפֶן אֵלָיו ה' וַיֹּאמֶר לְךָ בְּכַתֵּף זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְּיָן הֲלֹא שְׁלַחְתִּיךָ:

כאן פונה אליו הקדוש ברוך בכבודו ובעצמו ולא על ידי מלאך, ואומר לו, בזכות שלימדת זכות וסניגוריה על בני, לך בכוחך זה והושעת את ישראל מכף מדין, ומוסיף ואומר לו: הלא שלחתיך כפי שנאמר אצל משה:⁵⁰ "וְזֶה לְךָ הָאוֹת כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ".

ובמילים: 'מִדְּיָן הֲלֹא שְׁלַחְתִּיךָ' – ראשי תיבות משה. ואומר לו שלחתיך בלשון עבר, ששלחו בעבר בהיותו ניצוץ משה.

(טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו בִּי אֲדֹנָי בְּמָה אוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל הֲנֵה אֶלְפֵי הַדָּל בְּמִנְשָׁה וְאֲנֹכִי הַצֹּעֵר בְּבֵית אָבִי:

בתחילה אמר גדעון למלאך 'בִּי אֲדֹנָי', ועתה אומר לקדוש ברוך הוא 'בִּי אֲדֹנָי' - נתלבשה בו מידת המלכות, ועתה פונה אל ה', ושם זה הוא קודש, ואומר בענוה ובנסיון השתמטות מהמשימה, 'במה אושיע את ישראל, הנה אלפי הדל במנשה, ואנכי הצעיר בבית אבי'. טיעונים דומים כאצל משה.

(טז) וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהִכִּיתָ אֶת מִדְּיָן כְּאִישׁ אֶחָד:

וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ - ממש כלשון שדיבר ה' למשה, 'והכית את מדין כאיש אחד'.

(יז) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם נָא מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְעֲשִׂיתָ לִּי אוֹת שְׂאֵתָה מִדְּבַר עַמִּי:

(יח) אֵל נָא תִמְשׁ מִזֶּה עַד בְּאֵי אֵלֶיךָ וְהוֹצֵאתִי אֶת מְנוּחָתִי וְהִנַּחְתִּי לְפָנֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי אֲשַׁב עַד שׁוֹכֵךְ:

המילים 'עד באי אליך' כלשון הפסוק בדברי יעקב ליוסף:

"וְעֵתָה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בְּאֵי אֵלֶיךָ מִצְרַיִמָּה לִּי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרֵאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי."⁵¹

(יט) וַגְּדַעוֹן בָּא וַיַּעַשׂ גְּדֵי עֲזִים וְאִיפַת קִמַח הַבָּשָׂר שֶׁם בְּסַל וְהִמְרִק שֶׁם בְּפָרוֹר וַיּוֹצֵא אֵלָיו אֶל פַּחַת הָאֵלֶּה וַיַּעַשׂ:

(כ) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מִלֵּאף הָאֵלֶּהִים קַח אֶת הַבָּשָׂר וְאֶת הַמִּצּוֹת וְהַנַּח אֶל הַסֶּלַע הַלְזוּ וְאֶת הַמְרִק שְׁפוּף וַיַּעַשׂ כֵּן:

(כא) וַיִּשְׁלַח מִלֵּאף ה' אֶת קֶזֶה הַמְשַׁעֲנָת אֲשֶׁר בְּקִדּוֹ וַיַּגֵּעַ בְּבָשָׂר וּבְמִצּוֹת וַתַּעַל הָאֵשׁ מִן הַצּוּר וַתֹּאכַל אֶת הַבָּשָׂר וְאֶת הַמִּצּוֹת וּמִלֵּאף ה' הִלָּךְ מֵעֵינָיו:

⁴⁹ רש"י וגנזי שכטר הנזכר.

⁵⁰ שמות ג, יב.

⁵¹ בראשית מח, ה.

(כב) וַיִּרְא גִדְעוֹן כִּי מִלְאָךְ ה' הוּא וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן אָהָה אֲדַנִּי ה' כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי מִלְאָךְ ה' פָּנִים אֶל פָּנִים:

(כג) וַיֹּאמֶר לוֹ ה' שְׁלוֹם לָךְ אֵל תִּירָא לֹא תָמוֹת:

(כד) וַיִּכֶן שָׁם גִּדְעוֹן מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא לוֹ ה' שְׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עוֹדְנוּ בְּעַפְרַת אָבִי הָעֶזְרִי:

הצירוף "פנים אל פנים" כפי שמוזכר במסורה, מופיע 5 פעמים בכתובים.

1. בפגישת יעקב עם המלאך בפניאל: ⁵² "כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי".

2. "וידבר ה' אל משה פנים אל פנים". ⁵³

3. "אשר ידעו ה' פנים אל פנים". ⁵⁴

4. כאן, "ראיתי את מלאך ה' פנים אל פנים". ⁵⁵

5. "ונשפטתי אתכם... פנים אל פנים". בגאולה העתידה. ⁵⁶

כמוכן שיש קשר בין חמשת המקומות הללו היחידים בכל התנ"ך, בהם מופיע צירוף זה במדויק 'פנים אל פנים' וכולם מורים על גילוי והארת פנים ביחידות, באופן יוצא מגדר הרגיל, והכל מסביב לגאולה.

הראשון בגאולת יעקב מהמלאך, שרו של עשו, ואצל משה שלא קם נביא כמותו. כמוכן שאצלו מופיע הביטוי פעמיים, שכן הוא הגואל הראשון, והפעם הרביעית כאן אצל גדעון, והפעם החמישית בגאולה שתהיה בקרוב, וכפי שמתואר שם ביחזקאל, שהצירוף והבירור האחרון בחבלי משיח ובזמן קיבוץ גלויות, יהיה באופן פרטי בין ישראל לקדוש ברוך הוא, במדבר העמים מחוץ לאדמת ישראל, ושם ישפטו כפי שנשפטו אבותינו במדבר ארץ מצרים, ויעברו תחת השבט, ויבואו במסורת הברית, וה' יבור מתוכנו את המורדים והפושעים, ויקבץ אותנו מכל ארצות פזורינו ויתקדש בנו לעיני הגויים. כנזכר בפירוט בכל הפרק הזה שמתאר את תהליך הגאולה.

(כה) וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ ה' קַח אֶת פֶּר הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאַבְיָה וּפֶר הַשְּׂנִי שְׁבַע שָׁנִים וְהִרְסֵת אֶת מִזְבֵּחַ הַבַּעַל אֲשֶׁר לְאַבְיָה וְאֶת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָלָיו תִּכְרֹת:

ופירש 'אור החיים': ⁵⁷

כאן בירך שני גדולים היוצאים מיוסף, ואמר כנגד מנשה הבכור 'בכור שורו הדר לו', רמז לגדעון, וכינה לו את השור, רמז למה שאמר מלאך ה' לגדעון: 'קח את פר השור אשר לאביך... ולקחת את הפר השני והעלית עולה'.

⁵² בראשית לב, לא.

⁵³ שמות לג, יא.

⁵⁴ דברים כח, נ.

⁵⁵ שופטים ו, יב.

⁵⁶ יחזקאל כ, לה.

⁵⁷ על דברים לג, יז.

ואומר 'הדר לו', כאומרו שם בהמשך: 'ויאמר ה' אל גדעון רב העם אשר אתך מתתי את מדין בידם פן יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי', והוא הפאר הוא ההדר האמור כאן, שלא עלו מישראל אלא אנשים מועטים, ובזה תהיה התשועה הדר למושיע, והוא אומרו 'הדר לו'.

וכתב החיד"א,⁵⁸ יש להבין אם נאמר פר למה נאמר שור, ואם נאמר שור, למה נאמר פר? הרי שור אפילו בן יומו נקרא שור. ואילו פר נקרא רק בן ג' שנים.

גם למה אמר 'פר השור' בה' הידיעה. וגם מה הענין שהותרו בו שמונה עבירות. והענין כי גדעון בא ממנשה בכור יוסף, הנולד מאסנת בת שכם בן חמור, ונתגלגל שכם בן חמור בשור זה לתיקונו. ועכשיו בא גדעון מבני יוסף, לתקן העיוות שהיה בהם בהיותם בני אסנת, וזה שהיה מתמיה 'אני הדל באלפי מנשה', מאלפי - מלשון 'שגר אלפיד', ואיך נתחלף החמור של שכם בן חמור בשור. והתשובה לכך, כי השור כשר לזבח, ואנכי הצעיר בבית אבי ומוטל עלי לתקן את כל משפחתי.

וכתב החסדי דוד שכל ימיו היה מצטער על מאמר חז"ל על הפסוק 'ויהונתן בן גרשם בן מנשה' שיש שם נ' תלויה, מפני כבודו של משה כאלו נכתב מנשה שעשה מעשה מנשה שעבד עבודה זרה, שקשה מאד איך הכתוב ידבר דבר שאינו נכון ויכנהו כבנו של מנשה שאין לו כל קשר עמו?

ועל פי מה שכתב הרמ"ע מבואר שגדעון הוא מנשה בן יוסף שהיה ניצוץ ממשה רבינו עליו השלום, נמצא שיהונתן בן בנו של משה, כאלו בן בנו של מנשה, וזה הקשר בין יהונתן למנשה, שגדעון ניצוץ משה עתיד לעמוד ממנשה, וכבנו הוא נחשב.

(כו) וּבְנֵי מִזְבַּח לֵה' אֱלֹהֶיךָ עַל רֹאשׁ הַמַּעֲזוֹ הַזֶּה בַּמַּעֲרֹכָה וְלָקַחְתָּ אֶת הַפֶּר הַשְּׁנִי וְהִעַלְתָּ עֹלָה בְּעֵצֵי הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר תִּקְרָת:

(כז) וַיִּקַּח גְּדַעוֹן עֲשָׂרָה אַנְשִׁים מֵעַבְדָיו וַיַּעַשׂ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי ה' וַיְהִי כְּאֲשֶׁר יָרָא אֶת בֵּית אָבִיו וְאֶת אַנְשֵׁי הָעִיר מַעֲשֹׂת יוֹמָם וַיַּעַשׂ לָיְלָה:

(כח) וַיִּשְׁכְּמוּ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּבֹּקֶר וַהֲגִהוּ נִתְּץ מִזְבַּח הַבַּעַל וְהָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָלָיו פָּרְתָה וְאֶת הַפֶּר הַשְּׁנִי הִעֲלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַבְּנוּי:

(כט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ מִי עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּדְרָשׁוּ וַיִּבְקְשׁוּ וַיֹּאמְרוּ גְדַעוֹן בֶּן יוֹאָשׁ עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה:

(ל) וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל יוֹאָשׁ הוֹצֵא אֶת בְּנֵךְ וְנִמַּת כִּי נִתְּץ אֶת מִזְבַּח הַבַּעַל וְכִי כָרַת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָלָיו:

(לא) וַיֹּאמֶר יוֹאָשׁ לְכָל אֲשֶׁר עָמְדוּ עָלָיו הָאֲתָם תִּרְיֹבוּן לְבַעַל אִם אַתֶּם תוֹשִׁיעוּן אוֹתוֹ אֲשֶׁר יָרִיב לוֹ יוֹמַת עַד הַבֹּקֶר אִם אֱלֹהִים הוּא יָרִיב לוֹ כִּי נִתְּץ אֶת מִזְבְּחוֹ:

(לב) וַיִּקְרָא לוֹ בַּיּוֹם הַהוּא יִרְבַּעַל לֵאמֹר יָרִיב בּוֹ הַבַּעַל כִּי נִתְּץ אֶת מִזְבְּחוֹ:

ה' אמר לגדעון שיקח את פר-השור אשר לאביו, ופר השני שהוקצה לעבודה זרה שבע שנים, ויעלה אותו לעולה. ואמרו בתלמוד,⁵⁹ ששמונה דברים הותרו באותו הלילה: חוץ, זר, לילה, כלי שרת, כלי אשרה, עצי אשרה, מוקצה ונעבד.

⁵⁸ ב'דבש לפי' מערכת פ' אות לג.

⁵⁹ תמורה כח, ב. ועיין שם ביפה עינים על ההבדל בין הנאמר כאן לבין הנאמר בירושלמי המונה שבעה דברים. ויש גם שינוי בדברים שהחשיבו, וכבר עמדו על כך המפרשים. ראה מקדש דוד, דבר אברהם ועוד. ונראה כי הבבלי מחשיב זאת כדבר על טבעי ואילו הירושלמי מחשיבו בגדר הטבעי. ועיין עוד בהערות למדרש רבה פרשת אחרי כב.

כנראה שהיו צריכים כאן לעשות מסירות נפש גדולה שהיא בבחינת שמונה, כדי שיעשה כאן נס מעל הטבע, ובהוראת שעה הותרו כאן שמונה איסורים.

גדעון היה ירא את בית אביו להרוס את מזבח הבעל, וידע שהדבר כרוך בסכנת חיים, ועשה זאת בלילה. למחרת כשביקשו להרגו, אמר להם יואש אביו: האתם תריבון לבעל... אם אלהים הוא ירב לו... ומאז קראוהו בשם 'ירבעל'.

שמו הראשון 'גדעון' כבר מלמד על מעשהו, שגדע את האשרה, וכמו שכתב השפתי כהן' על הפסוק 'ואשריהם תגדעון',⁶⁰ שיש כאן רמז על גדעון שגדע את האשרה. תגדעון - תגד עון, תפרסם ותגיד עוונם.

או אפשר לומר בצורה דומה, גדע-עון, שגדע את עוונם של ישראל, שהרס את מזבח הבעל.

ה'בן יהודע'⁶¹ הוסיף לבאר את שמו 'ירבעל' בהקשר למשה, יר'ו בגימטריה יראה, ונשאר בעל, כלומר, בעל יראה, ולמשה קוראים 'בעלא דמטרוניתא' הנקראת יראה.

(לג) וְכָל מִדְּוָן וְעַמְלָק וּבְנֵי קָנָן וְנָאֶסְפוּ יַחְדָּו וַיַּעֲבְרוּ וַיַּחֲנוּ בְּעַמְקֵי יִזְרְעֵאל:

(לד) וַיְהִי ה' לְבָשָׁה אֶת גְּדֵעוֹן וַיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר וַיִּזְעַק אֲבִיעֶזֶר אֶתְרִיו:

(לה) וּמִלְאָכִים שָׁלַח בְּכָל מְנַשֶּׁה וַיִּזְעַק גַּם הוּא אֶתְרִיו וּמִלְאָכִים שָׁלַח בְּאִשֵּׁר וּבִזְבֻּלוֹן וּבְנַפְתָּלִי וַיַּעֲלוּ לְקִרְיַתְסָם:

(לו) וַיֹּאמֶר גְּדֵעוֹן אֶל הָאֱלֹהִים אִם יִשְׁפָּךְ מוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת יִשְׂרָאֵל כְּאִשֵּׁר דְּבַרְתָּ:

(לז) הִנֵּה אֲנִי מְצִיג אֶת גִּזְתְּ הַצֹּמֵר בְּגֵרֶן אִם טַל יִהְיֶה עַל הַגְּזָה לְבִדָּה וְעַל כָּל הָאָרֶץ חָרֵב וַיַּדְעֵתִי כִּי תוֹשִׁיעַ בְּיָדִי אֶת יִשְׂרָאֵל כְּאִשֵּׁר דְּבַרְתָּ:

(לח) וַיְהִי כֵן וַיִּשְׁכַּם מִמַּחֲרַת וַיִּזֹּר אֶת הַגְּזָה וַיִּמְצָן טַל מִן הַגְּזָה מְלֹוא הַסֶּפֶל מֵיָם:

(לט) וַיֹּאמֶר גְּדֵעוֹן אֶל הָאֱלֹהִים אֵל יַחַר אַפֶּךָ בִּי וְאַדְבְּרָה אִךָ הַפֶּעַם אֲנֹסָה נָא רַק הַפֶּעַם בְּגִזָּה יִהְיֶה נָא חָרֵב אֶל הַגְּזָה לְבִדָּה וְעַל כָּל הָאָרֶץ יִהְיֶה טַל:

(מ) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים כֵּן בְּלִילָה הַהוּא וַיְהִי חָרֵב אֶל הַגְּזָה לְבִדָּה וְעַל כָּל הָאָרֶץ יִהְיֶה טַל:

אמר לו הקדוש ברוך הוא לגדעון: אני הכתבתי 'אהיה כטל לישראל' ואתה אמרת על כל הארץ חורב, אני איני עושה שאין כתוב ויעש אלקים כן אלא ויהי כן, מעצמו היה. אבל כשאמר יהי נא חורב אל הגיזה לבדה, מיד ויעש אלקים כן.⁶²

אין דבר רע יורד מן השמים, ולכן לא נזכר שה' עשה חורב, כי מהשמים יורדת תמיד הברכה, וכמו שירד המן מן השמים עם שכבת הטל. והטל מביא חיות לעולם ומסמל את התחיה והתקומה.

אחר כך מסופר בפרק ז:

(א) וַיִּשְׁכַּם יִרְבֵּעֵל הוּא גְּדֵעוֹן וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּחֲנוּ עַל עֵין חֶרֶד וַיִּמְחַנֶּה מִדְּוָן הָיָה לוֹ מִצְפּוֹן מִגְּבַעַת הַמּוֹרָה בְּעַמְקֵי:

(ב) וַיֹּאמֶר ה' אֶל גְּדֵעוֹן רַב הָעָם אֲשֶׁר אִתְּךָ מִתַּחַי אֶת מִדְּוָן בְּיָדָם פֶּן יִתְפָּאֵר עָלַי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יָדִי הוֹשִׁיעָה לִּי:

⁶⁰ דברים ז, יא.

⁶¹ על ראש השנה כה, ב. ועיין שם עוד מה שביאר את שאמרו שהיה כמשה בדורו.

⁶² ילקוט שמעוני שופטים סב.

(ג) ועתה קרא נא באזני העם לאמר מי ירא ויחיד יושב ויצפור מהר הגלעד וישב מן העם עשרים ושנים אלף ועשרת אלפים נשואיו:

(ד) ויאמר ה' אל גדעון עוד העם רב הורד אותם אל המים ואצרפנו לה שם והיה אשר אמר אליך זה לך אתה הוא ילך אתה וכל אשר אמר אליך זה לא ילך עמך הוא לא ילך:

(ה) ויורד את העם אל המים ויאמר ה' אל גדעון כל אשר ילק בלשונו מן המים כאשר ילק הפלב תציג אותו לך וכל אשר יכרע על ברךיו לשתות:

(ו) ויהי מספר המלקקים בידם אל פיהם שלש מאות איש וכל יתר העם פרעו על ברךיהם לשתות מים:

(ז) ויאמר אל גדעון בשלש מאות האיש המלקקים אושיע אתכם ונתתי את מדנין בידך וכל העם ילכו איש למקמו:

וראים כאן כי רוח ה' לבשה את גדעון, ויתקע בשופר, והוא מזעיק את ישראל לעזרה, ועושה בפניהם שתי אותות בגזת הצמר. למחרת ה' אומר לו שרב העם אשר אתו, והוא קורא ליראים לחזור. עשרים ושנים אלף חוזרים, ועשרת אלפים נשואים.

ה' אומר לו שעדיין הם הרבה, ועושה צירוף אחר צירוף, ואז עורכים את הניסוי במים.

(ח) ויקחו את צדה העם בידם ואת שופרתיהם ואת כל איש ישאל שלח איש לאהליו ובשלש מאות האיש החזיק ומתנה מדנין קיה לו מתחת בעמק:

(ט) ויהי בלילה ההוא ויאמר אליו ה' קום רד במתנה פי נתתו בידך:

(י) ואם נרא אתה לרדת רד אתה ופרה נערך אל המתנה:

(יא) ושמעם מה ידברו ואחר תחזקנה ידיך וירדת במתנה וירד הוא ופרה נערו אל קצה החמשים אשר במתנה:

(יב) ומדנין ועמלק וכל בני קדם נפלים בעמק בארבה לרב ולגמליהם אין מספר פחול שעל שפת הים לרב:

(יג) ויבא גדעון והנה איש מספר לרעהו חלום ויאמר הנה חלום חלמתי והנה (צלול כתיב) צליל לחם שערים מתהפף במתנה מדנין ויבא עד האהל ויכהו ויפל ויהפכהו למעלה ונפל האהל:

'הנה חלום חלמתי' הוא ביטוי המזכיר את סבו יוסף בעל החלומות,

(יד) ויען רעהו ויאמר אין זאת בלתי אם חרב גדעון בן יואש איש ישראל נתן האלהים בידו את מדנין ואת כל המתנה:

(טו) ויהי כשמע גדעון את מספר החלום ואת שברו וישתחו וישב אל מתנה ישראל ויאמר קומו כי נתן ה' בידכם את מתנה מדנין:

(טז) ויחץ את שלש מאות האיש שלשה ראשים ויתן שופרות ביד כלם וכדים רקים ולפדים בתוך הפדים:

הלשון 'ויחץ' מזכיר את ה'ויחץ' עשה יעקב בזמנו וכן מזכיר את ה'ויחץ' שעורכים בליל הסדר. שכן ראשית התגלות המלאך אליו היתה בליל הסדר.

(יז) ויאמר אליהם ממני תראו וכן תעשו והנה אנכי בא בקצה המתנה והיה כאשר אעשה פן תעשו:

(יח) ותקעתי בשופר אנכי וכל אשר אתי ותקעתם בשופרות גם אתם סביבות כל המתנה ואמרתם לה' ולגדעון:

(יט) ויבא גדעון ומאה איש אשר אתו בקצה המתנה ראש האשמרת התיכונה אף הקם הקימו את השמרים ויתקעו בשופרות ונפוץ הפדים אשר בידם:

(כ) ויתקעו שלשת הראשים בשופרות וישברו הפדים ויתזקו ביד שמאולם בלפדים ויבדו מינם השופרות לתקוע ויקראו חרב לה' ולגדעון:

הוא נתן בידם שני דברים המעוררים את זכות שני הפהין, פ' מימין ופ' משמאל, שופרות ולפידים בתוך הכדים... ויחזיקו ביד שמאלם בלפידים וביד ימנם השופרות לתקוע, וקראו, בפה כמובן, חרב לה' ולגדעון!

(כא) ויעמדו איש תחתיו סביב למחנה וירץ כל המחנה ויריעו (ויניסו כתיב) ויניסו:

(כב) ויתקעו שלש מאות השופרות וישם ה' את חרב איש ברעהו ויכלל המחנה ויניס המחנה עד בית השטה צרחה עד שפת אבן מחולה על טבת:

(כג) ויצעק איש ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כל מנשה וירדפו אחרי מדן:

(כד) ומלאכים שלח גדעון בכל הר אפרים לאמר רדו לקראת מדן ולכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן ויצעק כל איש אפרים וילכדו את המים עד בית ברה ואת הירדן:

(כה) וילכדו שני שרי מדן את ערב ואת זאב ויהרגו את עורב בצור עורב ואת זאב הרגו בקרב זאב וירדפו אל מדן וראש ערב וזאב הביאו אל גדעון מעבר לירדן:

בהמשך מסופר בפרק ח:

(כב) ויאמרו איש ישראל אל גדעון משל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך כי הושעתנו מיד מדן:

(כג) ויאמר אליהם גדעון לא אמשל אני בכם ולא ימשל בני בכם ה' ימשל בכם.

והנה עד כאן ראו פלאי פלאות והכל היה נפלא, אולם הסוף מאכזב, כאשר גדעון בקש מהם איש נזם שללו ועשה אותו לאפד:

(כד) ויאמר אליהם גדעון אשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללו כי נזמי זהב להם פי ישמעאלים הם:

(כה) ויאמרו נתון נתן ויפרשו את השמלה וישליכו שמה איש נזם שללו:

(כו) ויהי משקל נזמי הזהב אשר שאל אלף ושבוע מאות זהב לכד מן השנהנים והנטפות ובגדי הארנמן שעל מלכי מדן ולכד מן הענקות אשר בצוארי גמליהם:

(כז) ויעש אותו גדעון לאפוד ויצג אותו בעירו בעפרה ויזנו כל ישראל אחריו שם ויהי לגדעון ולביתו למוקש:

(כח) ויכנע מדן לפני בני ישראל ולא יספו לשאת ראשם ותשקט הארץ ארבעים שנה בימי גדעון:

'ולא יספו' - אותיות יוסף, בזכות יוסף הסבא הגדול לא יספו מדין לשאת ראשם, והארץ שקטה ארבעים שנה בימיו, אולם המצב שוב התדרדר כאמור בהמשך, שהיו לו שבעים בנים, "ופלגשו אשר בשכם, מקום קבורת יוסף, ילדה לו גם היא בן וישם את שמו אבימלך.

הפקידה שהיתה בסימן שני הפהין של 'פקד פקדתי אתכם', שבני ישראל יצאו ממצרים ועברו מידיה של יוסף לידיה של משה, לא הסתיימה בהבאתם לארץ, אלא אף ליותה אותם בהמשך, כאשר היו כמה שופטים שקמו לישראל מבני בניו של יוסף לאחר מותו של יהושע, ונעמוד על הקשר בין גדעון בן יואש ובין משה רבנו עליו השלום.

ישנו דמיון מפתיע בפסוקים המדברים בשליחותו של משה להושיע את ישראל מיד מצרים, והפסוקים המדברים בשליחותו של גדעון להושיע את ישראל מיד מדן.

משה אמר: "למה הרעתה לעם למה זה שלחתני ומאז באתי אל פרעה..."

וגדעון אמר: "בי אדני ויש ה' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו אבותינו לאמר הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נטשנו ה' ויתננו בכף מדין".

למשה נאמר: "כי אהיה עמך".⁶³

ולגדעון נאמר: "כי אהיה עמך".

משה אמר: "אם נא מצאתי חן בעיניך".⁶⁴

וגדעון אמר: "אם נא מצאתי חן בעיניך".

גם בענין בקשת האותות: אמנם משה לא מבקש בפירוש אות, אבל הקדוש ברוך הוא עונה לו על פי מה שמשה מדבר ואומר: "והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי..."⁶⁵.

ואז הקב"ה נותן לו שלש אותות: 1. המטה שנהפך לנחש, וחוזר למטה. 2. היד שהופכת למצורעת ומתרפאת. 3. מימי היאור שהופכים לדם.

גדעון מבקש בפירוש אות, ואומר: "ועשית לי אות שאתה מדבר עמי". הקדוש ברוך הוא עושה על ידי המלאך שתי אותות, עם גיזת הצמר ועם הטל.

כשם שמשה זכה למה שזכה בזכות ענוה יתירה שהיתה בו, כך גם גדעון זכה למה שזכה, בזכות מידת הענווה שהייתה בו.⁶⁶

בשם גדעון יש את האותיות ענו-גד, ענו – שהיתה בו מידת הענוה, ו'גד' – מלשון מזל, או מלשון משיכה. אותיות סוף שמו 'עון' – שמשך ידי ישראל מעוון עבודה זרה, וזכה להנהיג את ישראל, ולמושכם ולקרבתם לאביהם שבשמים, ומזה גם נמשך מזלו מן הענווה שבו.

מדברי רבי צבי הירש מזידיטשוב⁶⁷ עולה ההבדל בין ענו לעון, שבעון האות נ' המורה על נפילה, נמצאת לבסוף, ואם האדם גאה, הוא ממאן לקום מן הנפילה בחשבו איך הגיעה נפילה לצדיק שכמוני, ואילו בתיבת ענו, הנ' באה קודם ואחר כך האות ו' המורה על תוספת וקיום, שאינו מביט על נפילתו אלא מתאושש ומתגבר ו'שבע יפול צדיק וקם'.

עוד אפשר לבאר את שמו שגד – מלשון כריתה, ו-עון = שעונותיו של גדעון נמחלו, שכן המעביר על מידותיו מעבירין על פשעיו.

ועוד אפשר לומר על פי מה שאמרו במדרש ובירושלמי, בשונה מהאמור למעלה מהבבלי:⁶⁸ "שבעה עבירות הותרו בפרו של גדעון, אבנים פסולות, עצי אשרה, מוקצה, נעבד, לילה, זר, איסור במה.

גד בגימטריה 7 עון – אלו העונות – עבירות גדעון = שבעה עונות.

ניתן למצוא את הקשר בין משה לגדעון גם דרך הגימטריה של השמות. ירבע"ל = 312 + גדעון = 133 = 466 כמנין משה עם אותיות המילוי מ"ם שי"ן ה"א.

⁶³ שמות ג, יב.

⁶⁴ שמות לג, יג.

⁶⁵ שמות ג, ב.

⁶⁶ ילקוט 'מעם לוועז' מובא משם ספר 'מעלות המידות'.

⁶⁷ עטרת צבי על זוהר תחילת בראשית על האותיות שבקשו שבהן

⁶⁸ ירושלמי מגילה טז, ב.

ה'פרי צדיק' לראש חודש אדר - אות י: מבאר שכמו שמה רבינו עליו השלום שיבר את הלוחות כדי שמעשה העגל לא יחשב לעם ישראל כבגידה של נשואה, אלא ידונו כבחינת פנויה, ומכל מקום היה בכחו להוריד הלוחות שניים ולתקן הכל, כן מצינו בגדעון שז' עבירות נעשו בפרו, ובגמרא אמרו ח' דברים התירו באותו לילה, והיה כוחו לתקן כל הרע ולהקריב פר מוקצה לעבודה זרה שיהיה קדוש להקריבו לשמים, וכמו כח משה רבינו לתקן שיהיה נעשה מהרע טוב מאד, ועל כן נחשב גדעון כנגד משה רבינו.

עוד אפשר לומר בביאור שמו של גדעון, על פי מה שאמרו במדרש: ⁶⁹ "ויעש אותו גדעון לאפוד" שגדעון לקח את כל שלל אויביו הנזמים שההרונים וכדומה, ועשה מהם אפוד. אחר שהציג גדעון את האפוד בעפרה – זנו כל ישראל אחריו... ויהי לגדעון ולביתו למוקש.

אומר המדרש: לפי שמנשה לא היה באבני האפוד אלא אפרים, ולא היה לו מזל למנשה, לפיכך עשאו לאפוד, ואף על פי שעשאו לשם שמים – היה למכשול.

ואולי זהו 'גדעון' – גד – לשון מזל – כשרצה שגם לו יהיה מזל, ולא רק לאפרים, הדבר היה לו לפוקה ולמכשול עון.

עוד הקבלה מצינו על פי המובא במדרש הנעלם פרשת נח, שנח לא בקש רחמים על העולם כפי שהיה צריך.

מנין, מגדעון בן יואש, שלא היה צדיק, ולא בן צדיק, ומשום שאמר טובות על ישראל, מה כתוב בו 'ויאמר לו ה' לך בכחך זה והושעת את ישראל מיד מדין', מהו 'בכחך זה', הטובות שאמרת על בני, יהיה לך כח גדול, להצילם מיד מדין.

ובספר 'חן וכבוד'⁷⁰ כתב, שנתיירא גדעון מפני המלאך וחשב שעלול למות, מפני שהיתה בו נשמת משה, וכתוב אצל משה: 'ויסתר משה פניו', והתגלות המלאך אליו היתה מעין התגלות ה' למשה בסנה.

ישנם עוד הקבלות ב'חסדי דוד'⁷¹ לרבי דוד פארדו:

שנעשו לגדעון נסים מעין הנסים שעשה משה. כמו נס גיזת הצמר, וכן שריפת העבודה זרה כמו שמשה שרף את העגל, ובדיקת ישראל במים, שמשה בחנם כסוטות על ידי שהשקם וגדעון בדק במים מי המלקקים ומי הכורעים שרגילים לכרוע לבעל.

הקבלות נוספות אפשר למצוא במה שמשה עשה את נחש הנחשת ובסופו של דבר חזקיה המלך כתתו כי ראה שעשו ממנו עבודה זרה, והוא מהדברים הטובים שעשה. בדומה לכך אנו מוצאים אצל גדעון שלקח מהם הסהרונים והתכשיטים לעשות אפוד, ולבסוף טעו אחריו ונעשה לפוקה ולמכשול עבורו.

ואין נתקן הדבר?

כתב הרמ"ע מפאנו: שחוני המעגל הוא גלגולו ותיקנו בכך שישן שבעים שנה, ושינה אחת מששים במיתה, וימי שנותינו בהם שבעים שנה, ונחשב כאילו נפטר. ועיין עוד שם, שנתגלגל ברב קטינא

⁶⁹ ילקוט שמעוני שופטים סד.

⁷⁰ לרבי שאלתיאל ניניו דרוש יד.

⁷¹ תוספתא ראש השנה א, יז.

שהיתה לו גינה והיה אומר איזה ערוגות ירד גשם, וירד גשם רק על מה שהיה צריך, כדוגמת הטל שירד בגדעון, עיי"ש.

אבי העזרי

שלוש פעמים נזכרה משפחת אביעזר בלשון 'אבי העזרי', באותו מטבע לשון של משה כשקרא לבנו אליעזר, 'כי אלהי אבי בעזרי'. ואין בכל המקרא לשון זו כי אם אצל משה ואצל גדעון.

בפרק ו, יא: "ויבא מלאך ה' וישב תחת האלה אשר בעפרה אשר ליואש אבי העזרי וגדעון בנו חבט חטים בגת להניס מפני מדגן".

ובהמשך בפסוק כד: "ויבן שם גדעון מזבח לה' ויקרא לו ה' שלום עד היום הזה עודנו בעפרת אבי העזרי".

ולבסוף נאמר בפרק ח, לב: "וימת גדעון בן יואש בשיבה טובה ויקבר בקבר יואש אביו בעפרה אבי העזרי".

ואצל משה נאמר: ⁷² "ושם האחד אליעזר פי אלהי אבי בעזרי ויצלני מתרב פרעה".

בפרק ח מסופר בהמשך:

(א) ויאמרו אליו איש אפרים מה הדבר הזה עשית לנו לבלתי קראות לנו פי הלכת להלחם במדגן ויריבון אתו בתזקה:

(ב) ויאמר אליהם מה עשיתי עתה ככם הלא טוב עללות אפרים מבציר אביעזר:

(ג) בידכם נתן אלהים את שרי מדגן את ערב ואת זאב ומה יכלתי עשות ככם אז רפתה רוחם מעליו בדרך הדבר הזה:

הוא מדבר פה בלשון ענוה המזכירה את דברי משה ונחננו מה כי תלינו עלינו.

(ד) ויבא גדעון הירדנה עבר הוא ושלו מאות האיש אשר אתו עיפים ורדפים:

(ה) ויאמר לאנשי סכות תנו נא כפרות לחם לעם אשר ברגלי כי עיפים הם ואנכי רדף אחרי זבח וצלמנע מלכי מדגן:

(ו) ויאמר שרי סכות הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי נתן לצבאך לחם:

(ז) ויאמר גדעון לכן בתת ידך את זבח ואת צלמנע בידך ודשתי את בשרכם את קוצי המדבר ואת הפרקנים:

(ח) ויעל משם פנואל וידבר אליהם כזאת ויענו אותו אנשי פנואל פאשר ענו אנשי סכות:

(ט) ויאמר גם לאנשי פנואל לאמר בשובי בשלום אתם את המגדל הזה:

(י) וזבח וצלמנע בקרקר ומחניהם עמם כחמשת עשר אלף כל הנותרים מפל מחנה בני קדם והנפלים מאה ועשרים אלף איש שלף חרב:

(יא) ויעל גדעון דרך השכונני באהלים מקדם לזבח ויגבהה ויף את המחנה והמחנה היה בטח:

(יב) ויגויסו זבח וצלמנע וירדף אחריהם וילכד את שני מלכי מדגן את זבח ואת צלמנע וכל המחנה הקריד:

⁷² שמות יח, ד.

(יג) וַיֵּשֶׁב גְּדֵעוֹן בֶּן יוֹאָשׁ מִן הַמְּלַחְמָה מִלְּמַעְלָה הַחֶרֶס :

(יד) וַיִּלְכְּדוּ נָעַר מֵאַנְשֵׁי סִכּוֹת וַיִּשְׁאַלְהוּ וַיִּכְתָּב אֵלָיו אֶת שְׂרֵי סִכּוֹת וְאֵת זִמְנֵיהָ שְׂבָעִים וְשִׁבְעָה אִישׁ :

(טו) וַיָּבֵא אֶל אַנְשֵׁי סִכּוֹת וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה זָבַח וְצִלְמַנְעַ אֲשֶׁר חִרְפְּתֶם אוֹתִי לֵאמֹר הֲכַף זָבַח וְצִלְמַנְעַ עִתָּה בְיַדְךָ כִּי נִתַּן לְאַנְשֵׁיךָ הַיְעֲפִים לָהֶם :

(טז) וַיִּקַּח אֶת זִמְנֵי הָעִיר וְאֵת קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֵת הַבְּרֻקָּנִים וַיִּדַע בָּהֶם אֶת אַנְשֵׁי סִכּוֹת :

(יז) וְאֵת מַגְדָּל פְּנוּאֵל נִתְּץ וַיִּהְרַג אֶת אַנְשֵׁי הָעִיר :

(יח) וַיֹּאמְרוּ אֵל זָבַח וְאֵל צִלְמַנְעַ אֵיפֶה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִרְגַתֶּם בְּתַבּוּר וַיֹּאמְרוּ כְּמוֹךָ כְּמוֹהֶם אֶחָד כָּתָאָר בְּנֵי הַמְּלָךְ :

(יט) וַיֹּאמְרוּ אֲחֵי בְנֵי אִמִּי הֵם חַי יְדוֹד לֹו הִחִיתֶם אוֹתָם לֹא הִרְגַתֶּם אֶתְכֶם :

(כ) וַיֹּאמְרוּ לְיִתְרוֹ בְּכוֹרוֹ קוּם הֲרֹג אוֹתָם וְלֹא שְׁלַף הַנָּעַר חֲרַבּוּ כִּי יָרָא כִּי עוֹדְנֵנוּ נָעַר :

(כא) וַיֹּאמְרוּ זָבַח וְצִלְמַנְעַ קוּם אִתָּה וּפְגַע בָּנוּ כִּי כָאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וַיִּקָּם גְּדֵעוֹן וַיִּהְרַג אֶת זָבַח וְאֵת צִלְמַנְעַ וַיִּקַּח אֶת הַשְּׁהִרְנִים אֲשֶׁר בְּצוּאָרֵי גְמְלֵיהֶם :

(כב) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֵל גְּדֵעוֹן מִשָּׁל בָּנוּ גַם אִתָּה גַם בְּנֵךְ גַם בְּנֵךְ כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מִדְּבָרְךָ :

(כג) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם גְּדֵעוֹן לֹא אֶמְשַׁל אֲנִי בְכֶם וְלֹא יִמְשַׁל בְּנֵי בְכֶם יְדוֹד יִמְשַׁל בְּכֶם :

(כד) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם גְּדֵעוֹן אֲשַׁאֲלֶה מִכֶּם שְׂאֵלָה וַתִּנּוּ לִי אִישׁ גְּנֹם שְׁלָלוֹ כִּי נִזְמִי זָהָב לָהֶם כִּי שִׁמְעֵאֲלִים הֵם :

(כה) וַיֹּאמְרוּ נִתּוֹן נִתּוֹן וַיִּפְרְשׂוּ אֶת הַשְּׂמֵלָה וַיִּשְׁלִיכוּ שָׁמָּה אִישׁ גְּנֹם שְׁלָלוֹ :

(כו) וַיְהִי מִשְׁקַל גְּנֹמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר שָׂאֵל אֵלָיְךָ וְשִׁבְעַת מֵאוֹת זָהָב לְבַד מִן הַשְּׁהִרְנִים וְהַנְּטָפוֹת וּבְגָדֵי הָאֲרָגְמָן שֶׁעַל מַלְכֵי מִדְּבָר וְלְבַד מִן הַעֲנָקוֹת אֲשֶׁר בְּצוּאָרֵי גְמְלֵיהֶם :

(כז) וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גְּדֵעוֹן לְאֶפֶוד וַיַּצַּג אוֹתוֹ בְּעִירוֹ בְּעַפְרָה וַיִּזְנוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו שֵׁם וַיְהִי לְגְדֵעוֹן וּלְבֵיתוֹ לְמוֹקֵשׁ :

(כח) וַיִּכְנַע מִדְּבָר לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יָסְפוּ לְשַׂאת רֹאשׁם וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבַּעִים שָׁנָה בִּימֵי גְדֵעוֹן :

(כט) וַיִּלְךְ רַבְעֵל בֶּן יוֹאָשׁ וַיֵּשֶׁב בְּבֵיתוֹ :

עורב וזאב שרי מדין – יונוס ויומברוס בני בלעם בן בעור

“וַיִּלְכְּדוּ שְׁנֵי שְׂרֵי מִדְּבָר אֶת עֹרֵב וְאֵת זָאֵב וַיִּהְרְגוּ אֶת עֹרֵב בְּצוּר עֹרֵב וְאֵת זָאֵב הִרְגוּ בְּיָקָב זָאֵב וַיִּרְדְּפוּ אֵל מִדְּבָר וְרֹאשׁ עֹרֵב וְזָאֵב הִבִּיאוּ אֵל גְּדֵעוֹן מַעֲבָר לַיַּרְדֵּן”.

עורב וזאב נזכרים חמשה פעמים כאן, ופעם אחת בתהלים.

חמשה פעמים כנגד חמשת מלכי מדין. ואם לא נחשיב את המקומות 'צור עורב' ו'יקב זאב', הרי לנו חמש פעמים בסך הכל בכל המקרא. השם 'צור' מזכיר לנו כבר את שמם של מלכי מדין.⁷³

⁷³ במדבר לא, ח: “וְאֵת מַלְכֵי מִדְּבָר הִרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם אֶת אַוִּי וְאֵת רָקִם וְאֵת צוּר וְאֵת חוּר וְאֵת רַבַּע חַמְשַׁת מַלְכֵי מִדְּבָר וְאֵת בַּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הִרְגוּ בְּחֶרֶב”.

וכתב הרמ"ע מפאנו,⁷⁴ יינוס ויימברוס בני בלעם, הם עורב וזאב. אחד היה לו ראש זאב, אחד היה מכשף עם עורב ואחד עם זאב, ועורב וזאב בכישופם המירו במ כישופם לרומוס ולרומילוס, וערב וזאב נתקנו בפרוה שם מכשף שעשה מקום בית הפרוה בכשוף כנזכר במסכת יומא.⁷⁵

השם של 'ערב' נזכר בדרך כלל בכתיב חסר, גם בפסוק זה בראשו וסופו חוץ מאמצע הפסוק שנכתב מלא: **עוֹרֵב פְּצוֹר עוֹרֵב**. כי עורב אותיות בעור. וזהו שנאמר על בלעם בנו בעור, שעורב שהוא אותיות בעור היה בנו.⁷⁶

זבח וצלמונע מלכי מדין

וַיֹּאמֶר לַיְתָר בְּכוֹרוֹ קוֹם הֲרֹג אוֹתָם וְלֹא שְׁלַף הַנֶּעֱר חָרְבוּ כִּי יֵרָא כִּי עוֹדְנוּ נָעַר. וַיֹּאמֶר זָבַח וְצִלְמֹנֶעַ קוֹם אֲתָהּ וּפָגַע בָּנוּ כִּי כְּאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וַיִּקָּם גְּדַעוֹן וַיִּהְרֹג אֶת זָבַח וְאֶת צִלְמֹנֶעַ.⁷⁷

השמות של צמד מלכי מדין, זבח וצלמונע, נזכרים י"ב פעמים במקרא.

י"א פעמים בספר שופטים, ופעם אחת בתהלים, שדוד מתפלל ומבקש שכמותם יהיו כל אויבי ה':
"שִׁיתְמוּ נְדִיבֵימוֹ כְּעֹרֵב וְכַזָּאב וְכַזָּבַח וְכַצִּלְמֹנֶעַ כֹּל נְסִיכֵימוֹ"⁷⁸.

והדבר נרמז במה שנאמר לגדעון לך בכחך ז"ה, שיהרוג את זבח וצלמונע הנזכרים י"ב פעמים במקרא.

גדעון רצה שיתר בנו יהרגם, אך הוא נתיירא 'כי עודנו נער', והם בקשו פה אחד מגדעון שהוא יהרגם 'כי כאיש גבורתו', 'כי זה משה האיש', הוא יהרגם במכה ניצחת, ולא על ידי בנו הירא להכותם ועלול להמיתם לאט בצורה קשה, וגם מתביישים ליפול בידי נער.

רבי דוד ואלי מבאר שיתר בנו של גדעון היה גלגול יתרו כהן מדין, ורצה שדוקא הוא יפרע ממלכי מדין ששם הוא היה כהן. ורצה גדעון שדוקא בנו זה יהרגם כמו ידיו. ולאחר שראה שלא הצליח לשלוף חרבו מתערה, קם הוא בגבורתו והרגם.

ונוצר מצב כאלו משה מכבד את חמיו יתרו כהן מדין לחסל את מלכי מדין, ונתקיים בבנו יתרו שהוא יתרו, מעין 'ויחד יתרו', והוצרך משה להרגם.

מקאם השבת

השבת נוהגים לשורר ולהתפלל במקאם נאוה – נהוונד. וזאת בגלל פרשת נדרים ומחלוקת בני גד ובני ראובן עם משה רבינו. כמו כן בדרך כלל עם סיום אחד החומשים, מנגנים במקאם מינורי.

והיות והשבת היא מתלתא דפורעונתא של ימי בין המצרים, מביעים בתפילה ובשירה את שהלב מרגיש, שירי כיסופין וערגה לבנין בית המקדש, וכאב על אורך הגלות וצער גלות השכינה.

⁷⁴ ב'גלגולי נשמות' מערכת י.

⁷⁵ לה, א.

⁷⁶ ומתי כתוב מלא ומתי חסר? כתב ה'מנחת שי' במדבר כב: כללא דמילתא דכתב הרמ"ה בסוף דבריו, כל בן בעור מלא, כל בנו בער חסר, וסימניך, מקום שיפה כח הבן הורע כח האב, מקום שהורע כח הבן יפה כח האב.

⁷⁷ שופטים ח, כ-כא.

⁷⁸ תהילים פג, יב

נציין כאן כמה שירים מתוך הספר 'שיר ושבחה השלם' שיצא לאור על ידי 'מכון הכתב', תוך ציון העמוד בו מופיעים השירים המתאימים לרוח התקופה:

בזכרי ימים ימימה – 365

למה הקץ נסתם נא – 367

אתה אל כביר – 368

מלכי צורי אל כביר – 369

יחיד רם חי לעולם – 369

רעיוני יחיד כך שמתי – 370

אחזה בנועם – 372

לארץ חיים תודיעני – 373

לך אנא עורך – 374

יה אל חדש נעורי - 375

לעיר חנה – 377

למה יה אבי – 381

יה עזרתי והרחב אולמי – 382

חומות ציון – 398

החיש קבוץ – 399

דר רומה – 418

זלף כמטר – 420

כמובן שיש עוד הרבה שירים ברוח שירים אלו העוסקים בכאב הגלות הנמשכת עוד ועוד לאין קץ, ויש להביט בתוכנם ולמצוא עוד שירי תקווה וביטחון בגאולה העתידה לבוא בימינו בקרוב.